

(ע"ב) 'בנשך נתן ותרבית לקח וחי לא יחיה – לחיים ניתן ולא להישבון' – יש לפרש, אם הנשך ניתן להשבון מדוע לא יחיה הלא תיקן האיסור בחזרה (עפ"י שפת אמת).

ומשום בל תקטירו כולו ומשום בל תקטירו מקצתו...'. פשט הלשון משמע שאם הקטיר כל אבריו, עובר [ולוקה] משום שני שמות. ומכאן הקשו על אביי (להלן ז): שלא אמר כן (וצ"ע בפירוש רבנו גרשום ששינה לשון הברייתא).

ובזה מובן מדוע הוצרכו שני לימודים, על כולו ועל מקצתו, והלא בכל מקום אין הקטרה פחותה מכזית והרי עובר בכל כזית שמקטיר – אלא שלולא קרא נוסף הוה אמינא שאם מקטיר כולו אינו לוקה אלא אחת, וגילה הכתוב שכשמקטיר כולו לוקה שנים, שהקטרת מקצת לאו אחד והקטרת כולו לאו נוסף (עפ"י שפת אמת).

'טעמא דכתב רחמנא לה' הוא דלא מייתי שעיר המשתלח, הא לא רבי קרא לה' הוה אמינא שעיר המשתלח בעל מום שפיר דמי, מכדי אין הגורל קובע אלא בדבר הראוי'. רש"י פרש הקושיא למה לי קרא. ויש לעיין הלא צריך קרא לומר שיש אזהרה בדבר ולוקה לרבא על דעבר אמימרא דרחמנא הגם שלא חל הגורל [וכמו שהקשו לעיל על רבא שמקדיש בע"מ בדין היה שלא עשה כלום, ואעפ"כ אזהר רחמנא]. ונראה שכיון שאין הגורל קובע דבר שאינו ראוי, א"כ אין כאן מעשה הקדשה כלל, ואין סברא שיהא מוזהר על מעשה הטלת גורל שאינו כלום, וא"כ אין אפשרות מעשית לאזהרה זו וקרא ל"ל. אך צ"ע שמה בא הזהויר על הקדשתו שלפני הגורל, שכבר אז נתקדש השעיר (ע' יומא סב): וצ"ל שכיון שהגורל אינו קובע, לא מסתבר שבא הכתוב לאסור הקדשה כזו שלא תהא ראויה לגורל (וע"ע בשפת אמת; חדושים ובאורים).

דף ז

והא נפקא ליה מעל המזבח? אורחיה דקרא דמשתעי הכי' לומר 'על המזבח', ולא לדרשה בא (רבנו גרשום. וע' חדושים ובאורים).

'לשנא אחרינא... ואלא לא תקריבו דמעוך למאי אתא – מפקינן לבמת יחיד'. יש לפרש במה תלוי חילוק הלשונות, האם צריך לימוד מיוחד לבמת יחיד – האם במת יחיד צריכה שתהא 'מזבח', או כשרה אף על הסלע וכד'; לפי לשון ראשונה צריכה 'מזבח' הלכך נכללה הבמה בכתוב ואשה לא תתנו מהם על המזבח ואין צורך לריבוי מיוחד. ולפי הלשון השניה צריך לרבות במת יחיד שאין בה דין 'מזבח'. וכבר נחלקו בזה תנאים בזבחים קח [ופסק הרמב"ם כרבי יוסי שצריך 'מזבח' ולכך נקט כאן כלשון ראשונה] (חדושי ר' מאיר שמחה).

'שמה לא שנינו אלא בתם שנעשה בעל מום ועובר...' יש מפרשים שהמום עובר ומתרפא, וכיון שכך חלה עליו קדושת הגוף (כדתנן בבכורות יד.) הלכך חייב משום בל תקדישו ובל תשחטו, אבל מקדיש בעל מום קבוע שמה לא עבר, שלא הזהירה תורה אלא למזבח וזה לא חל הקדשו למזבח (כן הביא בחזו"א לא, א מהשיטמ"ק. וכבר העירו שלפנינו אינו נמצא בשיטה. וע"ע חו"ב).

(ע"ב) 'זמנין אף בלא תעשה שנאמר וידבר ה' אל משה לאמר – לימד על הפרשה שהיא בלאו דברי רבי יהודה... דכתיב לאמר – לא נאמר בדברים...'. וכתבו ראשונים שזהו כלל בכל מקום שנאמר 'לאמר' ויש שם לאו הבא מכלל עשה, שעובר גם בלאו (מובא בשיטמ"ק כאן. וכ"מ בתוס' פסחים מב. ועתוס' מנחות נא: ד"ה אף כאן).

'המעלה אברי בעלי מומין לגבי מזבח, אמר רבא... אביי אמר (כצ"ל) אין לוקין על לאו שבכללות'. הרמב"ם (בספר המצוות ל"ת צד) החליף הגרסה, לרבא אין לוקין על לאו שבכללות ולאביי לוקין, כפי שנמצא בכמה מקומות בש"ס שנחלקו בדבר זה (ע' פסחים מא; נויר לה: ב"מ קטו: מנחות נח:), וקיימא לן אין לוקין על לאו שבכללות, ואעפ"י שהעלו בסוגיתנו דברי האומר 'אין לוקין' בתיובתא מכח הברייתא – אנו פוסקים כן, שהרי מחלוקת תנאים היא במקום אחר וקיימא לן בכל מקום הלכה כרבא כנגד אביי (עפ"י כסף משנה איסורי מזבח א, ד).

ואולם דעת הרמב"ן (בסמ"צ סוף שורש תשיעי) והרשב"א (בתשובה ח"א קמא) שאמנם בשאר מקומות הלכה שאין לוקין על לאו שבכללות, אבל כאן לוקין. וזו לשון הרשב"א: 'שאלת הא דקיימא לן לאו שבכללות אין לוקין עליו והלא מחלוקת אביי ורבא הוא, אביי אמר אין לוקין ורבא אמר לוקין, בנא ומבושל וזג וחרצן... והא לא קיימא לן כאביי אלא ביע"ל קג"ם, ואולי נתחלפו הנוסחאות, וכן נמצאת לרב רבינו משה ז"ל בעיקר התשיעי מספר המצוות.

תשובה: בכל הספרים שלנו נשתבשה הגירסה, מקומות ששנו שם בדאביי אין לוקין ובדרבא לוקין, בפסחים ובב"מ בשילהי המקבל ובנוזיר בהפך... ומ"מ לכל הגירסאות הלכה כדברי האומר אין לוקין. ומיהו הדברים עתיקים שענין לאו שבכללות בגמרא אין כולו על צד אחד אלא יש שכולן מודים בו שאין לוקין עליו, כאותו האמור בסנהדרין בפרק ארבע מיתות גמרא המגפף והמנשק, ויש שלוקין עליו כדעת רבה בפרק ראשון של תמורה גבי המעלה אברי בעלי מומין לגבי מזבח, ויש שנחלקו בהן אביי ורבא בנא ומבושל וזג וחרצן ורחים ורכב ואחרים... והלכה בהן כמי שאומר אין לוקין...'. (וכן האריך לבאר בתורי"ד בפסחים מא. וע"ע בספר הישר, חלק החדושים תקלד; שו"ת הרדב"ז ח"ה א'שפת א'תפה).

'בכור מוכרין אותו תם חי... לא שנו אלא בזמן הזה הואיל ואית ליה לכהן זכיה בגווייה... אבל בזמן שביית המקדש קיים כיון דתם להקרבה הוא דקאי אין מוכרין אותו תמים חי'. אף על פי שהבכור ניתן לכהן מחיים וזכה בו הכהן, אין זו אלא זכיה קלושה, לענין זה שאין הבעלים יכול ליתנו כעת לכהן אחר [וגם לענין זה שמעתה אין הבעלים ממירים בו], אבל כל שלא הוקטרו האימורים בעצם לא זכה בו הכהן משלחן גבוה. [ונראה שכמו כן לענין חטאת ואשם, אם ניתנו מחיים לבית אב מסוים, זכו בו לענין זה שאין הבעלים יכולים להעבירם לבית אב אחר] (עפ"י מקדש דוד קדשים יד, ג. ע"ש. וע"ע חדושים ובאורים).

'איתיביה רבא לרב נחמן: מוכרין אותו תמים חי, חי אין שחוט לא, אימת אילימא בזמן הזה מי איכא תם שחוט, אלא פשיטא בזמן שביית המקדש קיים'. הקשה רעק"א מאי קושיא, שמא הכי קתני, יש ואתה מוצא שמוכרים אותו חי דהיינו בזמן הזה, אבל שחוט לעולם אין מוכרים, לא בזמן הזה שאין תם שחוט, ולא בזמן הבית משום ביזוי קדשים [שלא מצינו שנחלק רב נחמן על סברא זו].

ונראה שהנחת רבא היתה שהמשנה נשנתה בסתמא רק לפי המצב בהווה; או שהיא משנה קדומה מזמן הבית או שנשנתה לאחר החורבן [אלא אם כן מפורש במשנה 'בפני הבית ושלא בפני הבית']. ודייק רבא שאם כר"ג שנשנתה בזמן הזה, א"כ לא היה למשנה לומר בנוסח כזה הבא ללמדנו הלכה על זמן הבית.